

WESSELÉNYI MIKLÓS

(1796–1850)

A Wesselényiek az erdélyi főnemes-ség legrégebb, legtekintélyesebb és legvagyonosabb családjai közé tartoztak. Birtokuk persze magyarországi összehasonlításban nem volt túlságosan nagy: az 1820-as évek elején Wesselényi jövedelmei Széchenyiének legfeljebb a negyedét tették ki (pedig ő sem volt a legnagyobb magyar birtokos).

Ifjabb Wesselényi Miklós báró 1796. december 30-án született a partiumi Közép-Szolnok megyében, Zsibón. Apja idősebb Wesselényi Miklós, aki szertelenségéről, ellenzékiességéről és hazafiságáról egyaránt híres volt; anyja Cserei Heléna. Szülei tizenegy gyermeke közül egyedül Miklós érte meg a felnőttkort. Neveltetése egyszerre volt spártaian kemény és kényeztető. Apja hideg és meleg, szomjúság és éhség, álmatlanság és veszélyek elviselésére szoktatta a gyermeket. A kemény edzés kora egyik legjobb lovasává tette, emellett kiválóan lőtt, jól vívott és birkózott, hosszú távokat úszott, és kitartó volt a gyaloglásban is.

Apjától örökölt közéleti küldetéstudatát már kilencévesen kinyilváníthatta, mikor első nyilvános beszédét mondta a megyegyűlésen. Az „*oratiocsha*” egy avatási szertartás esküjére emlékeztet: „*el ne felejtsetek, hogy én ma Hazafinak áldoztam fel magam.*” Kazinczy, akit kölcsönös nagyrabecsülés kötött az idősebb Wesselényihez, ekkor adományozta neki a legelső magyar ifjú (*princeps juventutis Hungaricae*) címet.

1809-ben apja helyetteseként a 12 éves fiú vezényelte megyéjének Napóleon ellen készülõ nemesi felkelõit a zilahi diszszemlén. Néhány hónap múlva elvesztette apját: szellemi-politikai örökségül szenvedélyes hazafiságot és közéleti elkötelezettséget kapott. Ennek fontos elemét alkotta a nemesi jogok védelme, de nem volt idegen a családi hagyománytól a változások, a haladás igénye sem; e törekvés mélyén a tökéletesedésnek a protestantizmussal is összefüggõ vágya rejlett.

A csodagyermeknek kijáró szülõi büszkeség veszélyeket rejtõ hatását nem ellensúlyozhatta az iskola, a közösség csiszoló ereje, mivel tanítását végig magántanárokra bízta. Mûveltsége így hiányos maradt; a fehér foltokat – pl. a közjog területén – felnőttkorában igen céltudatosan és roppant energiával igyekezett eltüntetni. Neveltetésének hibái következtében – mint azt maga megvallotta – arisztokra-

ta göggel és nem kevés elõítélettel lépett az életbe. E hibák leküzdése késõbb rengeteg idõt és energiát vett igénybe. 1814-ben, a kor arisztokrata nevelési szokásainak megfelelõen külföldi utazás – magyarországi, ausztriai és észak-olaszországi látogatás – zárta le az ifjúkor, a neveltetés elsõ szakaszát.

Wesselényit az 1810-es évek közepén egészen más tapasztalatok is formálták. Erdélyben 1813–17 között hatalmas inség pusztított. A „szegény adózó nép sorsán” az ifjú birtokos egyelőre még csak felületi kezeléssel, jótékonyssággal próbált segíteni, de az ekkor szerzett élmények biztosan szerepet játszottak abban, hogy közéleti pályáján kezdettõl fogva olyan fontos szerepet kapott a jobbágykérdés megoldása.

Wesselényi politikai pályája 1819-ben indult. Egy olyan cél érdekében lépett porondra, amely homlokegyenest ellenkezett egész késõbbi útjával. A kormány ugyanis rendeleti úton akarta végrehajtani Erdélyben is az ott még mindig hiányzó úrbérrendezést. A megyegyûlések azonban hatalmas felzûdulással fogadták a kezdeményezést – részben az alkotmányértõ rendeleti forma, azaz az országgyûlés mellõzése, részben a földesúri elõjogok és jövedelmek várható korlátozása miatt. Wesselényit magával ragadta az alkotmányvédõ elemeket is tartalmazó ellenzéki hullám, s jobb ügyhöz méltó buzgalommal szervezte az ellenállást az úrbérrendezéssel szemben. Késõbb nyilvánosan is el-

ismerte, mekkorát hibázott, s valószínûleg igaza lehetett Kemény Zsigmondnak, amikor azt írta, hogy 1848–49-ben nem omlott volna annyi vér Erdélyben, ha 1819-ben úrbért nyer a nép.

A következõ év olyan találkozást tartogatott Wesselényi számára, amely döntõ módon befolyásolta pályáját: 1820 nyarán Debrecenben megismerkedett Széchenyi Istvánnal. A következõ évek meghitt beszélgetései, levélváltásai, közös utazásai és vállalkozásai során együttesen alakították ki azt a programot, amelyet ma szinte kizárólag a legnagyobb magyar nevéhez köt az emlékezet. Barátságuk 1822-es nyugat-európai útjukon kovácsolódott erõssé. A mindkettõjüket oly erõsen jellemzõ tökéletesedési vágy végre irányt nyert: a húszas évek második felében a közös kezdeményezésekben (akadémia, lóverseny, kaszinó) keresték és találták meg a teret a gyakorlati tevékenység számára.

Egymással párhuzamosan formálódtak a Magyarország jövõjére vonatkozó elképzeléseik is. Körülbelül egyszerre, 1828-ban kezdtek hozzá elsõ politikai röpiratuk megírásához. Számos javaslat mindkettõjük írásában felbukkan, az elsõséget kutatni általában értelmetlen vállalkozás. Wesselényi még írta a *Balítéletekrõl* címû nagy mûvét, amikor a *Hitel* megjelent. „*Érzsink s látásunk egyformasága oly nagy, hogy egész darabokat, sõt constructiókat is találók, melyek az enyimben is megvannak*” – írta Wesselényi, részben örömmel, részben szomorúsággal amiatt, hogy így az õ könyve már elkészt és ezért felesleges. Utóbb mégis úgy gondolta, a változtatás, a reform programját nem lehet eléggé sulykolni a közvéleménybe, ezért folytatta a munkát. Igaz, elég lassan, így Széchenyi még a *Stadiummal* is megelőzte.

Szinte máig él a köztudatban kettõjük barátságának az az értelmezése, amelyet Kemény Zsigmond hagyott az utókorra, állítólag Széchenyi elbeszélésére alapozva. Eszerint a legnagyobb magyar tudatosan választotta ki eszméi népszerűsítésére a dörgõ hangú, a megyei nemességgel szõt értõ, népszerű Wesselényit, õ azonban, megszedülve a hangzatos, de üres ellenzékiesség révén nyerhetõ olcsó sikertõl, mindent tönkretett.

Félig tudatos, félig sorsszerű munkamegosztásukban Wesselényiének a szervezõmunka jutott. Késõbb így foglalta össze szerepét: Szé-

chenyi és Károlyi György – harmadik társuk egy tervezett „erényszövetségben” – „akkor még nem bírván elég népszerűséggel, az enyimet veték igénybe, hogy az országos és megyei gyűléseken a lanyha hazafiságot dörgő hangom és nyerscske modorom által felrúvzván, az elpuhult nemzeteket az általok tervezett magasabb elhivatásra vezessem”. Valóban: jelentős részben az ő fáradhatatlan aktivitásának és vonzó személyiségének köszönhető, hogy a Széchenyi műveiben megfogalmazott eszmék mögött felsorakozott az a politikai erő, a liberális nemesi reformellenzék, amely a siker esélyével vívhatta meg küzdelmét ezen eszmék gyakorlati érvényesítéséért.

Politikai pályájuk azonban egyre inkább eltérő irányban fejlődött. Az „elágazás” fő oka, hogy Wesselényi – barátjától eltérően – nagymértékben a kormányzatot tartotta felelősnek az ország elmaradottságáért, a rendi fórumokat pedig alkalmasnak látta a reformtörekvések népszerűsítésére, majd kivívására. Ennek megfelelően rendkívüli aktivitással vett részt a magyar és az erdélyi közéletben, mind a országgyűlésen, mind a vármegye fórumain. (Szatmár megyei kicsiny birtoka jogán – melyhez Károlyi György gróf jóvoltából jutott – vehetett részt a magyarországi közéletben, így az országgyűlés főrendi táblájának munkájában is.)

Az 1830-as évek első fele volt Wesselényi nagy korszaka. Ezekben az években egyértelműen ő a formálódó liberális tábor vezére mindkét magyar hazában, és ekkor jelentkezett a *Balittletekről* című politikai értekezésével. Ebben – Széchenyi ugyanakkor írt *Stadiumával* egybehangzóan – fejtette ki, hogy a földesúr–jobbágy viszony megszüntetését az önkéntes örökváltság törvénybe iktatásával kell lehetővé tenni. Wesselényi azonban – elsőként a reformerek közül – szükségesnek tartotta az állam közreműködését is a folyamat szabályozásában és elősegítésében. Szorgalmazta a törvény előtti egyenlőséget, valamint a hivatalviselés jogának kiterjesztésével a parasztok fokozatos bevonását a közügyekbe. Indítványozta a közteherviselés bevezetését, amelyet összekapcsolt a nemzeti önrendelkezés megvalósításával: a közadózás „*semmi idegen önkénytől ne függjön; minden fizetésnek célja csak a nemzet boldogsága legyen, s hogy maga szabja ki költségeit, bevételeit*”.

Wesselényi – barátjától eltérően – a társadalmi átalakuláshoz hasonló fontosságú ügynek tartotta a politikai intézményrendszer reformját: az abszolút fejedelmi hatalom és a rendi képviselői intézmények átalakítását népképviselői és miniszteri felelősségen alapuló alkotmányos monarchiává. Politikai taktikája a meglévő, rendi jellegű alkotmányos intézmények (elsősorban a vármegye) védelmére épült a kormányzat abszolutisztikus törekvéseivel szemben; ezeket alkalmasnak tartotta arra, hogy modern, polgári jellegű politikai intézményrendszer alapjaivá váljanak. A reformellenzék retorikájában ő honosította meg azt az érvelésmódot, amely a reformjavaslatokat nem újításként, hanem az ősi „nemesi demokratikus” alkotmány helyreállításaként, esetleg kiterjesztéseként próbálta beállítani és ezzel elfogadhatóvá tenni a politikai jogokat monopolizáló nemesi tömegek számára.

Műve azonban késve jelent meg (a kéziratot 1831 novemberében zárta le, nyomtatás-

ban csak 1834 augusztusában jutott a nyilvánosság elé), és kevés visszhangot váltott ki. Az elméleti munkásság hatását messze felülmúlta a gyakorló politikusé. Az 1830-as országgyűlés ellenzéki követői Wesselényi vezetésével érték el, hogy az előző években működött kilenc ún. rendszeres bizottság munkálatait (operátumait) kinyomtatassák, s ezeket a megyékben megvitathassák. Wesselényiek számítása bevált: az operátumok megyei vitáinak eredményeként számos reformjavaslat bekerült a köztudatba, sőt, a követutasításokba is. E viták során rajzolódott ki a reformellenzék első, laza körvonala.

Az 1832 végén összeült országgyűlés reformer hajlandóságú követői már egyértelműen Wesselényit tekintették a vezérüknek. Ő természetesen csak a felsőtáblán rendelkezett szólási joggal, de a színpalak mögött zajló „magántanácskozományok” szervezésével és az ellenzéki taktika összehangolásával az országgyűlés egész menetére jelentős befolyást gyakorolt. Vezetésével az ellenzék – szakítva a közjogi sérelmi politizálás hagyományával – a társadalmi reformokat állította a középpontba. Ezek keresztülvitele érdekében a kormánnyal is hajlandóak lettek volna együttműködni: ezt jelezte annak a királyi előterjesztésnek az elfogadása, miszerint elsőként a jobbágyok helyzetén javítani hivatott úrbéri operátumot tűzzék napirendre. (Nagy változás ez az 1819-es merev, formális „alkotmányvédő” ellenzékiséghez képest!) Persze, távlati céljaik itt el is váltak a kormányéitól: míg az utóbbi rendezett, így tovább fenntartható úrbéri viszonyokat akart, addig Wesselényiek a parasztságot a nemzetbe emelve kívánták lehetővé tenni a békés kibontakozást a feudális viszonyokból. Ehhez első lépésként törvénnyel akarták biztosítani az önkéntes örökváltság lehetőségét, valamint a jobbágy személyének és vagyonának biztonságát.

Wesselényi nagy energiával vetette magát a magyar nyelv hivatalos használati körének szélesítéséért vívott harcba is (1830-ban ennek érdekében hangzott el első országgyűlési felszólalása). Magyarország és Erdély uniójának kérdése is elsősorban neki köszönhetően vált politikai viták tárgyává – az 1790-es évek eleje óta először.

Erdélyben 1811 óta nem hívták össze az országgyűlést, a tisztviselőket választás helyett kinevezték, törvénytelen adókat szedtek, és megsértették a vallásszabadságot biztosító törvényeket is. A magyarországihoz képest elmaradottabb társadalmi viszonyok között a magyar mintára szerveződő, de annál sokkal gyengébb reformellenzék először a rendi alkotmányosság visszaállítását tűzte ki célul. Wesselényi, aki a *Balittletekről* tanúsága alapján kora leghaladóbb társadalmi reformerei közé tartozott, Erdélyben a rendi alkotmány visszaállításáért és körülbástyázásáért folyó harc fő szervezője volt.

Az általa vezetett ellenzék ezeken a helyreállított fórumokon, az országgyűlésen és a megyei közélet szinterein akarta kezdeményezni a polgári reformokat. Az archaikus, nemzetiségileg és vallásilag megosztott erdélyi társadalom szerény bázist kínált a polgári átalakulásnak, s a megyei autonómia névlegessé válása miatt hiányzott a szervezeti keret is. A reformmozgalom megszervezése néhány fáradhatat-

lan (többnyire arisztokrata) „vándorpatrióta” műve volt. Sikereket azonban inkább csak az eszköznek tekintett rendi alkotmány védelmében tudtak elérni. Mozgalmuk eredményeképpen 1834-ben, 23 év után összehívták az erdélyi országgyűlést, amelyet azonban – mint eredménytelen – 1835. február 6-án a királyi biztos, *Estei Ferdinánd* főherceg feloszlattott.

Az erdélyi diéta egyetlen, következményekkel is járó eseménye az volt, hogy Wesselényi 1835. január 29-én cenzori engedély nélkül, a kifejezett tiltás ellenére kinyomtatott néhány ívet a gyűlés naplójából. Ez a lépés az ellenzéki vezér perbe fogásához vezetett. Mivel Erdélyben le is tartóztathatták volna az ellene folyó eljárás időtartamára, kénytelen volt elhagyni szűkebb hazáját, ahova csak 1843-ben térhetett vissza legálisan.

Noha pere hamarosan megrekedt – soha nem született ítélet az ügyben –, ez a „száműzetés” kirekesztette őt az erdélyi politikából, s az ellenzék szétesett nélküle. Wesselényi tisztában volt azzal, hogy a változás erői Erdélyben igen gyengék, ezért törekvései sikerének fő feltételét a Magyarországgal való egyesülésben, a helyi érdekeket méltányló unióban látta. Az adott viszonyok között csakis az unió biztosíthatta az erdélyi magyarság számára a nemzeti megmaradás és a polgári átalakulás feltételeit.

A liberális reformmozgalom erősödésével a *Mettemich* irányította kormányzat meggyőződésévé vált, hogy Magyarországon kiterjedt forradalmi szervezkedés létezik, melyet egy európai központból irányítanak. Az összeesküvés fejének Wesselényit tekintették, célját a birodalomtól való elszakadásban látták. Mivel semmilyen bizonyítékkal nem rendelkeztek (nem is rendelkezhettek), más vádakkal indítottak politikai pereket. Ezek egyrészt a megfélemlítést, másrészt az ellenzék vezetőinek a közéletből történő eltávolítását célozták.

Az első célpont Wesselényi volt, aki ellen egyszerre két per is indult: Erdélyben azzal a váddal, hogy az általa vásárolt sajtón cenzori engedély nélkül kinyomatta az országgyűlési napló néhány ívét, Magyarországon pedig az 1834. december 9-ei szatmári megyegyűlésen az örökváltság mellett tartott beszédében a kormányt kemény szavakkal bíráló kifejezéseiért. A hűtlenség vádjával indult eljárást az ellenzék a szólásszabadság megsértésének tekintette; a tiltakozások hulláma azonban nem riasztotta vissza a kormányt.

S ekkor a perében fejvesztéssel fenyegetett báró a bátorság és önfeláldozás jelképévé magasodott. Történt ugyanis, hogy 1838. március 13-án Pestet előntötte a Duna jeges áradata, és minden korábbi pusztítást messze felülmúló katasztrófát okozott. A több betegségtől gyötört, félig vak Wesselényi napokon át mentette az embereket. Perének, veszedelmes hírének köszönhetette, hogy a város, amelynek oly sok lakóját megmentette, nem sietett kifejezni halálját. Nem így a pesti nép! Amikor április 27-én a Pesti Magyar Színházban *Laborfalvy Róza* elszavalta *Vörösmarty Mihály* Az árvízi hajós című költeményét, a közönség rokonszenvtüntetést rendezett mellette.

A feudális perrend lassúságával haladó eljárás 1839-ben jutott el az ítélethirdetésig. A hűtlenséget nem lehetett bizonyítani, ennek ellenére három év börtönre ítélték Wesselényit. Két hónapnyi raboskodás után – Széche-

nyí közbenjárásának is köszönhetően – engedélyezték, hogy súlyosbodó szembaja gyógykezelésére a sziléziai Gräfenbergbe utazzon.

Az 1839-ben összeült újabb diéta nem feledezett meg a volt ellenzéki vezérről, illetve a

vitában fenntartás nélkül Kossuth oldalán állt. Nyilatkozatban utasította vissza Széchenyi híres akadémiai beszédének vádját, miszerint az ellenzék agresszív nacionalizmusában gyökereznek a nemzetiségi viszályok. Erdélyi

ság többségét alkotó nemzetiségeket a várható külső támadás ellenében is érdekeltté kell tenni az önrendelkezés védelmében. A hazai cenzúra engedélye nélkül, Lipcsében megjelentetett művéről a sajtóban nem lehetett említést tenni, ami nagyban hozzájárult, hogy a könyvnek alig volt korabeli visszhangja.

A „polgári halottnak” néhány hónapra még egyszer megadatott az aktív politikai szereplés lehetősége. 1848 tavaszán a polgári forradalom vívmányaiban saját kezdeményezései megvalósulását látta; élete, küzdelmei kaptak értelmet általuk. Az országgyűlés utolsó napjaira Pozsonyba érkezett, s bekapcsolódott a felsőtábla munkájába. Pozsonyban, majd Pesten is valóságos „kegyeleti tárgyként” fogadták, a közvélemény a győztes mozgalom elindítóját tisztelte benne. Ő azonban nem akart élő múzeumi tárggyá válni. Elvállalta megyéje főispánságát, s királyi biztosként vezényelte a Partium visszacsatolását. Az erdélyi országgyűlésen aktív közreműködésével valósult meg két fő törekvése: a jobbágyfelszabadítás és az unió törvénybe iktatása. 1848 nyarán újra Pesten találjuk a népképviselői országgyűlés felsőtáblájának vezéralakjaként. Szeptember végén, a nyílt szakítás napjaiban hangzott el utolsó nyilvános beszéde. Tisztán látta a hazát fenyegető veszélyeket, s a fizikailag megtört, vak és beteg férfi kilátástalannak ítélte a fegyveres ellenállást: ellenfeleink szuronya ellen törvénykönyveinket és a királyi esküket akarta pajzsul tartani. Valószínűleg erre a kijelentésre reagált Kossuth azokkal a sokat emlegetett szavakkal, hogy „a *Corpus Jurissal* már többé meg nem mentjük a hazát”.

Magatehetetlen állapotában használhatatlannak, még önmaga és családja megvédésére is képtelennek érezte magát a bekövetkező háborúban, így szeptember 29-én feleségével (egy sziléziai takács lányával) és két kisfiával elutazott régi gyógyhelyére, Gräfenbergbe. Az országgyűlésnek a külföldre távozottakat megbélyegző határozatát magára vette; a lázas igyekezet, amellyel bizonygatta betegségeit, mutatja: még vakon, sokféle betegségtől gyötörtén is alig tudott belenyugodni, hogy fizikailag képtelen eljátszani a szerepet, amelyre pedig egész életpályája predesztinálná. Az Országos Honvédelmi Bizottmány ugyan kegyeletből kivette a hazatérésre kötelezettek közül, de ez nem nyugtatta meg. Külföldi lapokba szánt cikkeiben igyekezett igazolni a magyar törekvések jogosságát és törvényességét. A szabadságharc bukása után már csak meghalni tért haza. 1850 áprilisában a Pest felé tartó gőzhajón tüdőgyulladásra kapott. Április 21-én, a pesti Emmerling fogadóban zárult le a reformkor egyik legnagyobb magyarjának élete. (Kossuth egyszer őt is megisztelte ezzel a kitüntetett címmel.)

A Kálvin téri református templomban temették el. A pestiek még nem felejtették el az ifjúság egykori bálványát, az árvízi hajóst. Az önkényuralom csendjébe dermedt városban „*temérdek nép kísérté sírjához Wesselényit. Oly megható volt ez egyszerű, csendes temetkezés az alkony szürkületében. Semmi zaj, semmi pompa [...] egy fekete bársonnyal bevont koporsó, ráírva: Báró Wesselényi Miklós élt 54 évet. [...] erényei hangosabbak a zene harsogásánál, világosabbak a lobogó fákllya fényénél.*” 1851 januárjában tért meg végleges nyughelyére, szülőföldjére, a zsigódi családi sírboltba. ♦

politikai perek többi áldozatáról (Kossuthról, Lovassy Lászlóról). Az adó- és újoncmegajánlási jog fegyverével végül sikerült meghátrálásra kényszeríteni a kormányt: Wesselényi 1840-ben társaival együtt amnesztiában részesült. A per ennek ellenére elérte egyik fő célját: az ellenzéki vezért kikapcsolta a politikai életből.

Az 1840-es években Wesselényit vaksága és egyéb testi bajai gyakorlatilag elszigetelték a politikai élettől. Eltétetésével politikai pályáját befejezettek tekintette, magát gyakran nevezte „*polgári halottnak*”. 1843-ig fizikailag is távol volt hazájától: a sziléziai Gräfenbergben gyógykezelte magát. Teljesen azért nem fordított háttal a közéletnek: élénk levelezést folytatott a liberális párt vezető politikusaival – többek között Deákkal és Kossuthal, akikhez barátság is fűzte. Időnként újságcikkekben is állást foglalt aktuális kérdésekben, például az erdélyi úrbér ügyében. A Kossuth–Széchenyi-

szervezőként vagy legalább részvényesként támogatta a negyvenes években alakuló, a gazdasági-társadalmi modernizációt elősegítő egyesületeket.

Még gräfenbergi éveit került érdeklődésének középpontjába a nemzetiségi kérdés, amelyet az európai politikai viszonyok távlatába helyezett. Nézeteit második nagy könyvében, a *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* című értekezésében foglalta össze 1843-ban. Művében az orosz birodalom terjeszkedésére figyelmeztette kortársait, s úgy vélte, Magyarországot közvetlen veszély fenyegeti, mivel az ország szláv, illetve ortodox hitű lakói felszabadítóként fogadnák a cárt. Az egyetlen ellenszert az alkotmányos szabadságjogok kiterjesztésében látta. A reformellenzék által már a harmincas években kidolgozott érdekegyesítési program Wesselényi rőpiratában külpolitikai dimenziót is kapott: a jobbágy-